

Katt og menneske

har delt bolig i

Katter har levd sammen med mennesker i uminnelige tider. Det er en kjensgjerning at katter var tilstede i det gamle Egypt omkring to tusen år før Kristus. Det er det ingen tvil om. Likevel, hvor oppsto plutselig disse kattene? Fantet det tamme katter før denne tid i Egypt (rundt 3000 før Kristus)? Jeg søkte etter de første tamkatter i forhistorisk tid og konkluderte med at domestisering av kattedyr (Felidae) startet mye tidligere enn før antatt. Mellom 7000 og 5000 før Kristus var allerede kattedyr dukket opp i menneskesamfunn.

Tekst Dr. Jennette Boertien
– oversatt av Lisbeth Falling

9000 år!

Forskning om katter

Mye forskning er allerede gjort i forbindelse med domestisering av hunder, mens forskningen rundt katter har kommet dårlig ut. Dette har sin årsak i den generelle antakelsen at det forhistoriske mennesket, spesielt i den tidligste perioden, ikke temmet dyr som ikke var umiddelbart "anvendbare". Spørsmålet er derfor: Hvor kom tamkatten fra og når ble den vår husvenn?

Forskerne Zeuner (1963) og Robinson (1999) antok at tamkatter har sin opprinnelse fra forskjellige steder, uten å verifisere det. I mellomtiden har arkeologiske undersøkelser gjort framskritt. På grunn av den enorme forbedringen i arkeologiske forskningsmetoder bestemte jeg meg for å forsøke å spore disse tidligste tamkattene.

De første jordbrukere

I min søken etter de første tamkattene gjorde jeg den klassiske

antagelsen at dyr, inkludert katter, til å begynne med måtte være nyttedyr i et forhistorisk samfunn. Jeg antok også at dyrene var elsket, fordi jeg tror at disse menneskenes følelser ikke var så mye forskjellige fra våre. Det må også ha vært en fordel at katter er i stand til å jage og fange smågnagere. Katter kunne lett finne sin plass i et kornlagersamfunn. Til å begynne med ble korn bare samlet.

Fra omtrent 7000 før Kristus er ikke jakt og samling lenger tilstrekkelig og korn blir dyrket i liten skala. De første jordbrukerne kan tidfestes til den yngre steinalder og befant seg i Levant (de østlige middelhavsland) i Jordandalen. Derfor startet jeg min undersøkelser etter spor av katter i disse samfunn. Disse bosettingene ble funnet under en serie med utgravninger hovedsakelig i Jordandalen i Israel og Jordan.

Den neolittiske periode (den yngre steinalder) er en periode hvor mennesket gikk fra å samle til å

produsere. Ikke bare korn, men også dyr. Fordi jakting ikke var nok til å lagre kjøtt, ble dyr fanget og gjerdet inn slik at de kunne slaktes ved behov – levende matfornåd så å si. Som en konsekvens av dette ble det raskt naturlig å temme dyrene, ikke bare fanging og mating, men også etter hvert oppdrett. Fra da av har mennesket grepet inn i sine omgivelser og vi ser de aller første jordbrukslandsbyer i verden. Disse bosettingene befant seg i Jordandalen.

Denne dalen omslutter den nordlige delen av den dypeste geologiske ravine på jorden. Denne enorme ravedalen går fra Afrika til Asia og blir også kalt Levantinekorridoren. I den yngre steinalder var klimaet i dette området mye kjøligere og fuktigere enn i dag. Regntider oppsto i siste istid i Europa. Dette var perioder i historien da det falt nok regn slik at jordbruk ble mulig. I motsetning til i dag hvor disse områdene er ekstremt

tørre. Perioden mellom 7000 – 5000 før Kristus i den sydlige delen av Levantekorridoren blir gjerne betegnet som "Pre Pottery Neolithic B" (PPNB).

Kattefigurer funnet i utgravninger

Dette var et samfunn som ikke kjente til keramikk. Så i stedet for steintøy ble boller, fat, tallerkener og lignende laget av stein. Likevel ser det ut til at de har klart å produsere leire, fordi mange figurer av leire ble funnet under utgravning i disse landsbyene. Hovedsakelig viste figurene menneske- eller dyrefigurer; flotte, velnærte kvinner, gaseller eller "undefinerbare dyr" som det står i diverse publikasjoner.

En av disse undefinerbare dyrene viser seg å være en vakker katt! Denne katten, lagd av leire, ble funnet i Tell Ali, Jordandalen, Israel. Et bilde av denne figuren ble publisert i "Encyclopedia of Archaeological excavations in the Holy Land" (leksikon over arkeologiske utgravninger i "det Hellige Land") - 1975, 1. utgave side 61. Ingen gjenkjente noen gang dette som en kattefigur...

Det faktum at en figur ble laget etter utseendet til en katt, betyr at dyret spilte en viktig rolle i livet til disse menneskene. Det er en generell antakelse at dersom man finner avbildede dyr er de også som regel blitt temmet. Det er trygt å si at det i det minste er et slags forhold mellom det avbildede dyret og mennesket som lagde figuren.

Beinrester etter katter

Bein er alltid tilstede ved arkeologiske utgravninger. En undersøkelse av bein er ofte knyttet til undersøkelser omkring spisevaner, men ingen spor av slaktning har blitt funnet på kattebein. I de fleste utgravingsrapporter har det vært gitt liten oppmerksomhet til kattebein, disse er som regel gradert blant generelle benevnelser som "små kjøtteterere". Dette gjør det vanskelig å spore katter tilbake i den tidligste historie.

Heldigvis har jeg vært i stand til å finne moderne undersøkelser fra denne perioden hvor katter har blitt klassifisert for seg selv. Resultatet er slående – katter finnes faktisk der!

Forskjellige typer katter finnes i

dette ikke-keramiske samfunnet i Levant. Ikke bare *Felis Lybica* (afrikansk villkatt) og *Felis Silvestris* (skogsvillkatt), men også *Felis Chaus* (jungelkatt), *Felis Margarita* (sandkatt), og til og med *Felis Caracal* (ørkengaupe) kan skilles ut fra beinmaterialet. Alle disse kattedyrene er forfedre til vår tamkatt. Denne konklusjonen baserer seg på det faktum at alle de nevnte kattene har 19 kromosomer som igjen betyr at de kan pares med hverandre og få fertile avkom.

Til og med i dag kan vi se paring mellom disse forskjellige artene. For noen år siden så jeg en katt øst i Jordan som var avkom etter en vill sandkatt og en huskatt. Han holdt til i Al Shaumary reservatet, i Azraquie oasen. Huskatten var tatt med dit av folk som arbeidet der i den hensikt å beskytte dem mot mus. Jeg fikk ikke tatt noe bilde av denne røde hannen, fordi han var redd for fremmede. Da jeg kom tilbake noen år etter kunne vi ikke finne ham igjen... Jeg er fortsatt på leting...

Domestisering av katter

Det kan trygt konkluderes med at

Dr. Jeannette Boertien

Dr. Jeannette Boertien er arkeolog og har selv deltatt i utgravninger i Jordandalen. Hennes forskning rundt kattens opprinnelse har vært publisert i fagtidsskrifter og beviser at katt og menneske fant hverandre langt tidligere enn før antatt. Hun bor sammen med sine fire barn, en wippet, 6 cornish rex, og en bengal i Leiden i Holland og jobber i "Middle Eastern archaeologi".

Dr. Jeannette Boertien er født i Nederland i 1951 og bodde i barndommen både i Tyskland og i Israel. Hun er utdannet bibliotekar og har i tillegg bl.a. studert semittiske språk og arkeologi. Hun har vært lærer og eid en barnebokhandel. Hun har også jobbet som bibliotekar og frilanse arkeolog i det sydlige Levant. Hun har undersøkt spor av tekstilproduksjon i jernalderen i dette området.

Hun har levd med katter siden barndommen og sier selv: "Som katteelsker og katteoppdretter var jeg alltid interessert i opprinnelsen til våre kjære dyr. Jeg fant historiene om egyptiske katter fascinerende, men vanskelige å tro på. Det var grunnen til at jeg startet med å undersøke saken nærmere." Hun konsentrerte nå sine arkeologiske undersøkelser om kattens opprinnelse og innpass hos menneskene.

Hun er medlem av Mundikat (FIFe-medlem) og har siden 1994 oppdrettet Cornish Rex. Hennes oppdretternavn er "De Levant". Siden 1998 har hun vært redaktør av Mundikats katteblad – "Mundikat Magazine". Hun skriver også for hollandske rex og sphynx blader; Sara magazine og Rexpert.

Denne artikkelen sto første gang på trykk i Mundikat Magazine høsten 2001. Den er en videreføring av artikkelen om samme tema som ble publisert i FIFes jubileumsbok (2000). Grunnlaget for vår oversettelse har vært forfatterens egen, engelske oversettelse fra nederlandsk.

Aristokatt takker Dr. Jeannette Boertien for muligheten til å være den første som publiserer denne unike artikkelen om tamkattens opprinnelse på norsk.

Aristokatt wants to thank Dr. Jeannette Boertien for the opportunity to be the first to publish this unike article about the origin of domesticated cat in norwegian.

Dr. Jeannette Boertien
Ixiadal 4
2317 HL Leiden
Holland
de-levant@hetnet.nl

flere av disse kattene ble temmet og ble engasjert i sine eiere. Temming av dyr medfører at ulike arter parer seg og får avkom som har halvparten av egenskapene fra hver rase – altså hybrider.

I tillegg kan det også sees endringer i beinmaterialet. Kattene blir mindre, kjevene smalere og mindre kraftige også tennene minsker i størrelse. Alle denne informasjonen finnes i bein fra utgravninger i Jordandalen. De ovenfornevnte bein ble funnet i bostedene. Det betyr at

disse kattene bodde og levde der. Beina ble undersøkt for spor av slakting, vanligvis har bein fra dyr som ble brukt til mat spor av slaktingen, men ingen slike tegn ble funnet på kattebeina.

Tilleggsbevis for omsorgsfull ivaretagning av katter er det faktum at i akkurat samme periode flyttet folk fra fastlandet til øya Kypros. Faunaen på Kypros var imidlertid opprinnelig forskjellig fra fastlandet. De neolittiske jordbrukere brakte med seg livsnødvendige dyr med skip.

Ytterligere informasjon, fra beinmaterialet, viser at sauer, geiter, griser og hunder ble tatt med, men også katter. Disse kattene må ha vært (delvis) tamme katter, fordi ville katter ikke ville latt seg frakte med skip.

Så katter, akkurat som hunder, hørte til blant kjære og nyttige dyr og de var ikke lenger ville dyr som streifet rundt bosettingene.

Mange bosettinger av varierende størrelse

Flere bosettinger med disse første

jordbrukerne er blitt ble gravd ut. Folk levde sammen på følgende steder (fra nord til sør på kartet): Mallaha (Einan), Beisamoun, Tell Ali, Abu Gosh, Jericho, Beida og Khirokitia på Kypros. Bosettingene varierer i størrelse. I Beida en landsby bestående av 40 – 50 personer ca 100 km sør for Jericho fantes det faktisk arbeidsplasser for bearbeiding av flint og bein. Til og med en egen slakter forsynte landsbyen med kjøtt.

Jericho var en av de største boplassene. Den huset 2000 mennesker og hadde til og med en bymur med et tårn.

Disse neolittiske menneskene bodde i runde eller bikubeformede hus laget av leirheller. Gulvområdet på husene var avstivet. Gulvene, noen ganger også veggene og til og med innvendige tak ble dekket av et polert lag med kalk som ble malt rødt. Gulvene ble dekket med sivmatten. Avtrykk av disse mattene ble funnet på forskjellige steder. På begynnelsen av denne perioden var husene ettroms med en diameter på ca 5 til 8 meter. Mellom husene var det runde

gårdsplasser hvor ildstedet var plassert.

Graden av domestisering

Disse første jordbrukere eide katter. Imidlertid er det ikke helt klart hvor langt de hadde kommet i å domestisere dyrene. Dette er en prosess som har glidende overganger. Det er bestandig vanskelig å fastslå hvor langt i prosessen de var kommet. Maria Falkena beskriver i sin bok vanskelighetene ved domestisering slik; "den tamme ville og den ville tamme". Likevel et faktum står tilbake – katter levde blant folk i de tidligste jordbruksamfunnene.

Spor av tamme katter flere steder på jorda

Nylige, arkeologiske undersøkelser viser at kattebein også er funnet på sør russiske plasser og til og med i Sentral og Nord Europa.. Derfor tror jeg at katter er blitt temmet og foredlet på forskjellige steder, avlet fram fra forskjellige raser og bevisst tatt med til nye steder.

Katter dukket virkelig ikke bare

opp på forskjellige plasser i verden på grunn av handel. Det er spesielt klart i tidlige perioder at mennesker hver for seg utviklet sin egen regionale kattetype og at de konsekvent ble brukt til nytteavl.

Så vi har delt våre hjem med katter mye lenger enn vi er i stand til å forestille oss, i hvert fall omkring 9000 år!

Det finnes en metode for å fastslå grad av foredling ved å måle hodeskallen til funn av kattedyrs beinrester. Tamme, foredlete katter har en mykere hjernekonsistens enn hva de ville rasene har. På grunn av vanskelighetene hybrider representerer på foredlingsskalaen, vil en arkeo-zoolist hjelpe meg med å undersøke funn fra forskjellige steder i verden.

Vi ønsker å kartlegge opprinnelsen og mennesketilvenningen av katten, og forhåpentligvis i løpet av noen få år vil vi være i stand til å fortelle mer om dette fra forskjellige steder av jorda.

av Edelmann (N)

Norsk Skogkatt og Maine Coon

Pia Leena Thorsaas

Horten (Vestfold)

Tlf: 33074896/938 27 909

E-mail: leen-th@online.no

www.homestead.com/NorskeSkogkatter/Entersiden.html

(N) Lille Rosin'S

Perser Colourpoint

Ruth og Bjørn Hovland

Lutvannsvn. 7, 0676 OSLO

Tlf: 22306772

e-mail: rhagenh@chello.no

(N) Summerfield's Norsk Skogkatt

Anne og Kristin Slåtten

Oreliveien 43, 0584 OSLO

Tlf: 22631938

(N) Dorenga's Hellig Birma

Hege Anita Hagen

Heimly, 1925 Blaker

Tlf: 63824585

(N) Satyr's Norsk Skogkatt

Eva Walther

Solberg Sand, 1440 DRØBAK

Tlf: 64934565

Cariello's

Britisk Korthår – solid & hvitflekk

Kari Bjertnes

Falkveien 38, 8300 Svolvær

Tlf: 76077582

(N) JavRoc's

Oicat & Abyssiner

Bitta Mørk

Stubvn. 15, 3208 Sandefjord

Tlf. 33461917

E-mail: ol.moer@online.no

<http://home.online.no/~ol-moer/>

(N) Diadem's Ragdoloppdrett

Solveig B. Damsgaard J.

tlf: 35522470

e-mail: sbdj@online.no

<http://www.geocities.com/catzone.geo/diadem.html>

